

COLECȚIA
„DUMITRU
STĂNILOAE”
SYMPOSIUM 3

„NU ESTE BINE SĂ FIE OMUL SINGUR...”

PANDEMIE, IZOLARE, ISIHIE

editura
doxologia

Pr. Ion Vicovan, Pr. Radu Preda, Pr. Cristian Barnea
(editori)

Acta Simpozionului Internațional „Dumitru Stăniloae”, Iași,
ediția a IX-a, 11-13 mai 2022

Pr. Ion Vicovan, Pr. Radu Preda, Pr. Cristian Barnea
(editori)

**„NU ESTE BINE SĂ FIE OMUL SINGUR...”
PANDEMIE, IZOLARE, ISIHIE**

Acta Simpozionului Internațional „Dumitru Stăniloae”
ediția a IX-a Iași, 11-13 mai 2022

Coordonator serie:

Pr. dr. Cristian-Alexandru Barnea

Comitetul științific al seriei:

Pr. prof. univ. dr. Ion Vicovan

Pr. prof. univ. dr. Ioan C. Teșu

Pr. prof. univ. dr. Radu Preda

Prof. univ. dr. Nicu Gavriluță

Conf. univ. dr. Constantin Iulian Damian

Pr. dr. Lucian Filip

Redactor: Cristina Muraru

Corector: Cristi Reuț

Tehnoredactor: Alina Andrei

Design copertă: Ștefan Pintilie

Prepress: Leonard Lunguleac

Editura Doxologia, Cuza-Vodă 51, 700038, IAȘI

Tel.: 0232216693; Fax: 0232216694

E-mail: edituradoxologia@gmail.com

 Editura.Doxologia

Responsabilitatea pentru conținutul articolelor aparține integral autorilor.

Comenzi:

<http://edituradoxologia.ro>

Email: comenzi@edituradoxologia.ro

Tel.: +40 724 550 463

© Doxologia, 2023

ISSN: 2821 – 6806

ISSN-L 2821 – 6806

ISBN: 978-630-301-062-5

Pr. Ion Vicovan, Pr. Radu Preda, Pr. Cristian Barnea
(editori)

„NU ESTE BINE SĂ FIE OMUL SINGUR...” PANDEMIE, IZOLARE, ISIHIE

Acta Simpozionului Internațional „Dumitru Stăniloae”
ediția a IX-a Iași, 11-13 mai 2022

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului

Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA
Iași, 2023

CUPRINS

Argument editorial	7
Deschiderea oficială	11
Prof. univ. dr. Tudorel Toader	14
Înaltpreasfințitul Părinte Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei	16
Pr. conf. univ. dr. Radu Preda	20
Dezbateri publice: Înainte și după. Lecțiile pandemiei (Preasfințitul Ignatie Trif, Episcopul Hușilor, Prof. univ. dr. Astărăstoae Vasile, Prof. univ. dr. Adrian Opre, moderator: Pr. conf. univ. dr. Radu Preda)	24
Conferința inaugurală: Isihasmul ortodox. Un răspuns asupra oricărui „astăzi” (Preasfințitul Epifanie de Lydra)	48
I. Isihia ca mod de trăire a izolării	
În ce condiții izolarea poate deveni isihie!? Reflecții teologice în vremea pandemiei și în anul consacrat sfinților isihasți (Pr. prof. univ. dr. Constantin Coman)	69
Starea de bine și isihia: Clarificări conceptuale și odaliități creștine de a le dobândi (Prof. univ. dr. Adrian Opre)	91
II. Urgența medicală și spirituală în pandemie	
Ce am avut și ce am pierdut? (Prof. univ. dr. Cristina Gavrilovici)	103
Pandemie, adicții și Sfinții Părinți (Pr. prof. univ. dr. Emanoil Băbuș)	110

III. Provocări liturgice și pastorale în izolare

Tehnologia digitală în pandemie, între comunicare și însingurare

(Dr. Adina-Brîndușa Baci) 131

Cum arată rugăciunea obștească în post-pandemie?

O analiză liturgico-pastorală

(Pr. prof. univ. dr. Viorel Sava) 144

Este mai reală pandemia decât liturghia?

Câteva considerații asupra pastorației la vreme de Covid 19

(Răzvan Bucuroiu) 160

IV. Isihie și rugăciune pentru omul contemporan

Necesitatea ontologică a isihiei și folosul nebănuț al rugăciunii pentru omul dintotdeauna. „Mana cerească” a acestora pentru omul contemporan

(Pr. prof. univ. dr. Ion Vicovan) 165

Singurătatea – cu sau fără Dumnezeu?

(Pr. prof. univ. dr. Ioan Cristinel Teșu) 183

Note pe marginea influențelor Filocaliei în gândirea dogmatică românească a secolului al XX-lea

(Pr. prof. univ. dr. Cristinel Ioja) 203

V. Simțul vieții în pandemie

Singurătate și simț al vieții

(Acad. prof. univ. dr. Ștefan Afloroaei) 219

Solidaritate și simț duhovnicesc al vieții în pandemie

(Pr. prof. univ. dr. Gheorghe Popa) 230

Religiile comunitare și religiile sinelui în pandemie: izolarea în termeni de câștigători și perdanți

(Conf. univ. dr. Constantin Iulian Damian) 236

Bibliografie generală 257

Index 269

ARGUMENT EDITORIAL

Când se va scrie istoria începutului de secol XXI, pe lângă alte evenimente și prefaceri, personaje și situații, cu siguranță că măcar o pagină va fi despre pandemia prin care tocmai am trecut. Istoricul va nota, profesionist, înainte de toate datele: ariile succesive de circulație a virusului, numărul de infectări, decese, cel al persoanelor imunizate etc. Tot el, va mai aminti, evident, și despre dispute, politici, cazuri, excepții. Ceea ce, tot ca de obicei, va descrie ceea ce ne-a interesat pe noi în cadrul ediției din 2022 a Simpozionului Internațional „Dumitru Stăniloae”: peisajul sufletesc, încercările de ordin personal, gestionarea izolării, redescoperirea de sine sau, din contră, rebeliunea, neputința și furia. Fără să profețim nimic, temele acestea vor preocupa și pe toți ceilalți, precum la întâlnirea de la Iași, care doresc să înțeleagă, alături de istorici, acest capitol: teologi, filosofi, sociologi, medici, psihologi, filologi și, desigur, cei din științele numite, nu întâmplător, umaniste.

În mijlocul marelui șantier, de interpretare a perioadei pandemice, se vede deja, cel puțin, un topos recurent: restricția. Percepția ei depășește cadrele medicale curențe ale măsurilor standard în asemenea situații. Umanitatea toată a părut să fi fost, de azi pe mâine, trimisă la culcare, băgată în casă, ușa fiind încuiată și păzită pe dinafară. Fără a exagera, am putea spune că civilizația noastră, indiferent de aria culturală, a intrat la dietă, într-un lung post al relațiilor sociale, fizice și emoționale, de simpatie sau de interese. De unde, pe cale de consecință, a apărut explozia imaginarului, a nălucilor și scenariilor, a conspirațiilor și angoaselor, a certurilor și divorțurilor. În ciuda frontului conform și a celui negaționist, că a fost sau nu acceptată existența ca atare a pericolului, stopul pus în plin joc social-economic-politic, încremenirea în geografie și, mai limitat, între cei patru pereți proprii, a surprins și rănit pe măsura frenetiziei anterioare. Nu doar că vulpile au reapărut în parcurile urbane sau calitatea aerului s-a ameliorat, dar și oamenii s-au trezit cu ei înșiși, fără scăpare sau ocol, ceea ce a produs, fără exagerare, stupoare.

Restricției îi corespunde, în profunzime, nevoia unei investiții de sens. Or, singurătatea pandemică, tradusă în termenii monahismului, ai unui de-unul-singur-sau-cel-mult-cu-familia, generic, scoate la iveală o consecvent ignorată viață sufletească. Despre ea am încercat, cu sfială și ținând cont de traume, să vorbim, să schimbăm gânduri și experiențe în cele câteva zile ale simpozionului

de la Iași. Ce face și îl face (pe) om singurătatea? Îl scoate sau îl reintroduce în minți? Ce procese, de toate felurile, se consumă în ipostaza de veghe a celui care nu se mai livrează alterității în spațiu, premisă a celei inclusiv identitare, de-a dreptul gregare? Firește, nu am început nemijlocit teologic, adică tezist, ascultând mai întâi pe medici și sociologi, iar doar apoi am comparat analiza lor cu constatările noastre pastorale, bisericești. Acestea, indiferent de instrumentele de măsurat, se suprapun în bună parte.

Schematizând: frica de moarte, reală, indusă sau amplificată inclusiv mediatic sau prin măsuri guvernamentale de intimidare, la polul opus celor de calmare și aplanare, se dovedește, vorba lui Solomon, începutul înțelepciunii, întrebarea despre sine ajungând, pe căi discrete, neconvenționale, la cea despre Creator. Adică, despre începutul din a cărui perspectivă viața capătă noi și prețioase înțelesuri. Recluziunea pandemică a suspendat, după ce a operat decupajul persoanei din fagurele social, o necesitate psihosomatică definitivă: ritualul. De la mersul la locul de muncă, la școală sau prieteni, de la vacanțe și zile de naștere, de la evenimente onorate din obligație sau entuziasm, de la manifestări ale eu-lui colectiv, cultural, sportiv sau de altă natură, de la trafic și stări nervoase – existența nu poate fi trăită, așa zicând, în afara ritualului, a cutumei autostructurate și ordonatoare, a procedurii, pentru a folosi un termen instituțional. Dacă și regnul animal are înclinație ritualică, de la împerecherea diferitelor rase și specii la moartea elefanților sau succesiunea autorității de la un animal alfa la altul, cu atât mai mult încununarea creației.

Viața religioasă în pandemie, lipsită de comuniunea nemijlocită și de senzorialitatea purtătoare de simboluri a ritualului, a trecut printr-un neanunțat examen de maturitate. Întâi, a fost marea provocare a transferului în grabă, precum fuga de pe vasul avariat, de la amintitul senzorial la digital. La acest capitol, cel puțin în prima duminică pandemică, marea majoritate a slujitorilor a picat cu brio testul mistagogic, plasând, compulsiv, telefoanele și camerele de luat vederi în Sfintele Altare și arătând lumii „taina Sa”, comportându-se turistic, voyeuristic, operând, adică o *reductio ad lensum*, ca și când văzul epuizează misterul. Consecvent, ulterior, chiar și scoase din Altare, camerele de luat vederi au continuat să officieze pontificatul, puntea legăturii dintre slujitori și spațiul enoriei, dintre preoți și enoriași, iarăși, în marea majoritate, în condiții liturgice și estetice, elegant spus, improvizate. În fine, apogeul inadecvării a fost atins în clipa în care s-a pus problema siguranței sanitare a Sfintei Împărtășanii, aici trebuind să mai treacă timpul pentru a realiza, de la o minimă distanță, în ce hal am putut ajunge.

Toate acestea, doar schițate, și altele, neamintite, confirmă faptul că, după furtuna digital-mediatic-emoțional-cotidiană a pandemiei, în școală sau la biserică, în societate, avem nevoie de răgaz, de liniște. Chiar dacă nu am reușit

să găsim, în toiul fenomenului, resursele isihiei, ele se dovedesc, în continuare, utile pentru a prelucra și vindeca rănilor unei provocări căreia, onest vorbind, nu i-am făcut, decât limitat, față. O concluzie ziditoare ar fi tocmai reinvestirea digitalului, cu sens teologic, operarea lui astfel încât, deja, de acum, să îl avem aliat, iar nu soluție de compromis, în viitoarele crize. Că nu va exista, din punctul de vedere al antropologiei creștine, cât este omul pe pământ, alternativă reală, deplină, la comuniune, la întâlnirea față către față, nu ar trebui să ne inhibe căutarea unor canale și modalități de exprimare, adiacente, capabile, în caz de accident, să servească, limitat, drept proteză. În liniștea de după furtună, este înțelept să ne pregătim pentru valurile care se formează, deja, la orizont. Spre lauda lui Dumnezeu, prezent în toți și în toate, se manifestă bucuria oamenilor care știu că maternitatea Bisericii lui Hristos nu este o metaforă, ci realitate nemijlocită, fie și cu o componentă tehnică.

Facultatea de Teologie „Dumitru Stăniloae” a organizat simpozioane anuale, conform temelor „anului omagial și anului comemorativ”, aprobate de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, fără a fi puse sub egida „Stăniloae” (2008-2012). În 2020, an pandemic, simpozionul, devenit deja tradiție, din motive obiective, nu s-a desfășurat, iar în 2021 s-a derulat, în singurul mod posibil, prin intermediul platformei online. Începând cu, anul de grație, 2022, cu darul Domnului, s-a reluat, în mod fizic, buna și sănătoasă tradiție a organizării Simpozionului Internațional „Dumitru Stăniloae”, ajuns la cea de a IX-a ediție.

Și cum Biserica este chemată să facă „cercarea duhurilor” (I Ioan 4, 1), să discearnă și să transmită învățătura ei, dătătoare de speranță și mântuitoare, „la toate neamurile” (Matei 28, 19), în orice epocă și în orice context, și Facultățile de Teologie, „brațul misionar al Bisericii”, sunt chemate să ofere, pe cât este cu putință, răspunsuri la provocările cu care ea, „Trupul tainic al lui Hristos”, se confruntă. În acest sens, se exprimă și marele teolog grec, contemporan, Georgios Mantzaridis, cinstit de către Facultatea de Teologie „Dumitru Stăniloae”, prin Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, cu cel mai înalt titlu academic al ei, Doctor Honoris Causa: „Teologia are întotdeauna nevoie de harul Duhului Sfânt [...]. Dar, ceea ce i se cere, în plus, teologiei științifice, este să aprofundeze sistematic problematica actuală, să cerceteze omul contemporan și problemele sale, și să comunice, în măsura în care este posibil, din interior, cuvântul său teologic”.

Aceasta, nu înseamnă, în viziunea aceluiași mare teolog, că Hristos nu mai este „ieri și azi și în veci același”, ci că, „fiecare epocă are nevoie de mărturia lui Hristos în propria sa limbă, cu proprii săi purtători, în legătură cu propria sa problematică”. Misiunea Bisericii, implicit și chiar, în mod particular, a Facultăților de Teologie, izvorăște din aceea că „Hristos nu Se prelungește

în veci ca idee abstractă, ci, în calitate de Trup concret, ca Biserică avându-i pe credincioși ca membrii ai săi”. De aceea, teologia „trebuie să fie vocea Bisericii în istorie; o voce care înnoiește și creează continuu noi sinteze prin intermediul mărturiei sale nepieritoare și unificatoare într-o lume fragilă și fragmentată”.

Plecând de la acest fundament, membrii Comitetului științific al „Simpozionului Stăniloae” au propus spre analiză, dezbateri și reflecție o temă, zicem noi, actuală și imperativă: „Nu este bine să fie omul singur”. Pandemie, izolare, isihie.

Manifestarea academică - dezbateri științifice devenită deja paradigmă specifică, conferința inaugurală și cele opt sesiuni - își propune ca, împreună, teologi și psihologi, medici și filosofi, antropologi și istorici, să caute, să analizeze și să aducă răspunsuri la problemele cu care omul de astăzi se confruntă, să înțeleagă pedagogia lucrării lui Dumnezeu în lume și, în mod deosebit, să identifice modul prin care să putem converti răul în bine, „răscumpărând vremea” (Efeseni 5, 16) și chiar sfinți timpul, evident cu scopul dobândirii mântuirii.

Suntem încredințați și ne bucurăm să credem că: reflecțiile pe tema isihiei (abordată de Preasfințitul Epifanie, Episcop de Lydra, Pr. prof. dr. Constantin Coman și Prof. dr. Adrian Opre); a pandemiei de coronavirus și modul în care ea trebuie privită (Preasfințitul Ignatie, Episcopul Hușilor, Prof. dr. Vasile Astărăstoie, Prof. dr. Cristina Gavrilovici și Pr. prof. dr. Emanoil Băbuș); importanța, valoarea și rolul rugăciunii, în chip aparte slujirea și participarea la Sfânta și Dumnezeiasca Liturghie (Pr. prof. dr. Viorel Sava, Dl. Răzvan Bucuroiu și Dr. Adina-Brândușa Baci; Pr. prof. dr. Ion Vicovan, Pr. prof. dr. Ioan C. Teșu și Pr. prof. dr. Cristinel Ioja); precum și diversitatea reacțiilor în pandemie (Acad. prof. dr. Ștefan Afloroaei, Pr. prof. dr. Gheorghe Popa și Conf. dr. Constantin-Iulian Damian) pot fi utile în înțelegerea și depășirea cu bine a încercărilor, spre folos sufletesc. Vom ajunge, astfel, la cuvântul unui teolog din veacul trecut - Ioannis Carmiris -, care a afirmat că: „din impasul tragic în care a ajuns omul contemporan nu există decât o singură ieșire, o singură cale poate să ducă la El, Dumnezeu-Om, Hristos, Izbăvitorul lumii. Toate problemele se rezumă la problema omului, iar problema omului se rezumă la problema Dumnezeului-Om”.

Înainte de a încheia, dorim să mulțumim tuturor invitaților și fiecăruia în parte, participanților, de aproape și de departe, echipei de organizare, colaboratorilor de la Centrul Eparhial Iași, Editurii Doxologia, și, în mod deosebit, Înaltpreasfințitului Părinte Mitropolit Teofan cu a cărui binecuvântare acest eveniment academic își propune să crească de la an la an.